

KEY CONTRADICTIONS OF PRICING IN THE DOMESTIC MARKET OF SUGAR

V. Yemtsev, G. Yemtseva

National University of Food Technologies

Key words:	ABSTRACT
<i>Cost</i> <i>Pricing</i> <i>Sugar</i> <i>Imbalance of supply and demand</i> <i>Quality</i> <i>Competitiveness</i>	The basic contradictions of the process have been revealed within the existing conditions in the national market of sugar and competitive environment. It has been defined that the main factors affecting the pricing in the market of sugar are: the absence of governmental participation in regulation; setting and support of prices and price proportions for products in all spheres of agriculture; strengthening trends to changes in the structure of production in agriculture; the imbalance of demand and supply of sugar beet; technical and technological level of production; costs of production and marketing; the lack of effective quality control system and safety of sugar; availability of sweeteners in the market and the size of carry-over stocks of sugar in sugar refineries and stocks of sugar in the State Reserve; the level of demand and price trends in the domestic market of sugar; lack of state protection and organized channels of domestic sugar sale to the world market of sugar; currency risks, etc.
Article history: Received 03.09.2015 Received in revised form 13.09.2015 Accepted 20.09.2015	
Corresponding author: V. Yemtsev E-mail: npnuht@ukr.net	

КЛЮЧОВІ СУПЕРЕЧНОСТІ ПРОЦЕСУ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА ВІТЧИЗНЯНОМУ РИНКУ ЦУКРУ

В.І. Ємцев, Г.Ф. Ємцева

Національний університет харчових технологій

У статті виявлено основні суперечності процесу ціноутворення в існуючих умовах функціонування національного ринку цукру й конкурентоформуючого середовища. Визначено, що головними факторами, які впливають на формування цін на ринку цукру, є самоусунення держави від регулювання, встановлення й підтримки цін, цінових пропорцій на продукцію різних сфер АПК, посилення тенденцій до зміни структури виробництва в сільському господарстві, дисбаланс попиту та пропозиції цукрового буряку й цукру, відсутність дієвої системи контролю якості й безпеки цукру, організованих каналів збуту вітчизняного цукру, валютні ризики тощо.

Ключові слова: ціна, ціноутворення, цукор, дисбаланс, якість, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. Одним із критеріїв стабільності функціонування ринку цукру, який безпосередньо впливає на забезпечення національної

продовольчої безпеки, є динаміка цін на цукор. Проте в останні роки склалася ситуація, основним негативним критерієм якої був розвиток, подібний до «маятника», що призвів до перманентного необґрунтованого зростання або зниження цін, падіння попиту на цукор або до появи ажіотажного попиту на нього, нестабільності діяльності підприємств у всіх сферах підкомплексу, низької конкурентоспроможності вітчизняного цукру. Саме тому аналіз змін цінової кон'юнктури на вітчизняному ринку цукру надає можливість виявити ключові суперечності процесу ціноутворення на ньому, а отже, розробити обґрунтовані заходи щодо ринкової стабілізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості функціонування вітчизняного ринку цукру досліджувалися у працях В.С. Бондаря, А.С. Зайця, М.Ю. Коденської, М.Я. Мессель-Веселяка, Л.М. Пархоменко, В.В. Шпичака, А.В. Фурси, М.М. Ярчука та ін [1, 4—12]. Однак зміни конкурентоформуючого середовища, що чинять значний вплив на стабільність діяльності цукробуракового підкомплексу АПК, потребують постійної дослідницької уваги.

Метою статті є з'ясування ключових суперечностей процесу ціноутворення та визначення факторів, які зумовлюють цінову нестабільність на вітчизняному ринку цукру.

Виклад основного матеріалу дослідження. На функціонування, стан і розвиток цукробуракового виробництва в Україні чинять значний вплив глобальні зміни та процеси, які відбуваються на світовому ринку цукру.

Нині у світі нараховується 150 країн-продуцентів цукру та понад 1500 заводів, що переробляють цукрову тростину, і близько 1000 заводів, що переробляють цукровий буряк. І хоча у світі нараховується близько шістдесяти країн, що вирощують і переробляють цукровий буряк, більше 800 заводів з їх переробки знаходиться в Європі [2, 3, 17].

Аналіз статистичних даних свідчить про те, що світове виробництво цукру за останні 50 років збільшилося більш ніж у 4 рази (з 40 млн т у 1960 р. до 181 млн т у 2014 р.). Зараз у світі за рік виробляється в середньому більше 182 млн т цукру, при цьому 82 % — з цукрової тростини, 18 % — з цукрових буряків. Споживання цукру в світі у 2014 р склало 25,3 кг/рік на людину, в Україні — 38,1 кг/рік на людину [2, 3, 13, 17].

Україна до 1990 р. посідала перше місце у світі за обсягами виробництва буракового цукру, виробляючи 13—20 % від світового обсягу виробництва буракового цукру, а в окремі роки — 22—23 % (у 2014 р. — 4,7 %) [3, 13].

Основна причина втрати лідируючих позицій у світовому рейтингу виробників цукру — розрив господарських зв'язків і втрата ринків країн СНД, на задоволення потреби яких у цукрі працював потужний цукробураковий підкомплекс АПК України. Крім цього, у 1992 р. в країні був здійснений різкий перехід від переважно державного регулювання цін до ринкового механізму їх саморегулювання, який уже вперші роки призвів до значної інфляції, істотного порушення цінових пропорцій і подальшого поглиблення цінового диспаритету на продукцію різних галузей, до відчутного скорочення кількості переробних підприємств і руйнування матеріально-технічної бази виробництва (рис. 1).

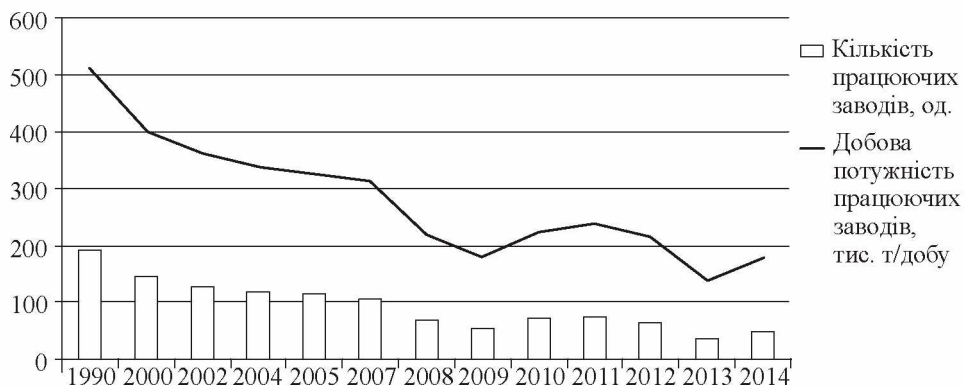

Рис. 1. Динаміка кількості і середньодобової потужності цукрозаводів [13]

Так, у цукровій промисловості України нині існує значне відставання у рівні техніко-технологічного забезпечення, частка новітнього устаткування сягає менше 30 %, морально і фізично зношеного — понад 50 %. Як наслідок, цукрозаводи не можуть забезпечити високу якість цукру. У 2014 р. виробництво цукру I категорій склало 9,23 % від загального обсягу виробництва, цукру II категорій — 21,44 %, цукру III категорій — 68,92 %, цукру IV категорій — 0,41 % та некондиційного цукру — 1,23 % [2, 13].

Результати аналізу свідчать, що у 2014 р. працюючий вітчизняний цукрозавод у середньому переробляв лише 3,67 тис. т цукрових буряків на добу, тобто у 3 рази менше, ніж у середньому по країнах ЄС. При цьому українські цукрозаводи витрачають при виробництві 1 т цукру вдвічі більше енергоресурсів і витратних матеріалів, ніж цукрозаводи у країнах ЄС. Низька якість, високі собівартість і ціна вітчизняного цукру роблять його неконкурентоспроможним на світовому ринку (рис. 2) [3, 13, 17]. Саме тому порівняно з обсягами його виробництва обсяги експорту цукру незначні і за останніх десять років коливались від 0,1 % до 7,8 % від річного обсягу виробництва. Причому ситуаційне збільшення обсягів експорту відбувалося саме в періоди знецінення національної валюти.

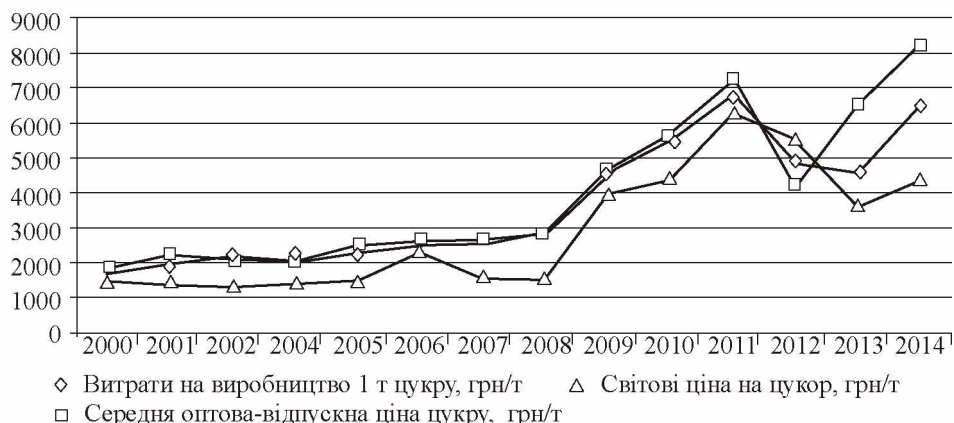

Рис. 2. Динаміка ціни на цукор на внутрішньому і світовому ринках цукру та рівня витрат на його виробництво в Україні [13, 17]

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що попит на цукор є нееластичним за ціною і тому найбільший вплив на формування ціни пропозиції вітчизняного цукру чинять такі фактори: техніко-технологічний рівень виробництва цукру; обсяги виробництва та ціни на коренеплоди; стан національного цукрового балансу в поточному і наступному сезоні; державне регулювання ринку цукру; кон'юнктура світового ринку цукру; тип ринку за рівнем конкуренції; експорт та імпорт цукру тощо. Також на ціну цукру в Україні впливає безконтрольне завезення інтенсивних підсолоджувачів і цукрозамінників (типу аспартам), які компенсують споживання 300—350 тис. т цукру (в цукровому еквіваленті) [3, 13].

Замкнений цикл, коли підприємства I і III сфер своїм ціновим егоїзмом руйнували сільське господарство, позбавив можливості стабільного, збалансованого та ефективного функціонування АПК. Відсутність достатньої кількості коренеплодів призвело до того, що обсяги виробництва цукру бурякового у 2014 р. скоротилися на 61,1 % порівняно з 1990 р. [13, 14, 15]. Все це свідчить про те, що АПК України — це єдина система, і порушення в ній збалансованого й стабільного функціонування в одній із сфер (у цьому випадку в сільському господарстві) призводить до скорочення обсягів виробництва й деструктивним змінам і в інших сферах. Це підтверджується аналізом результатів діяльності цукробурякового підкомплексу АПК.

Таблиця. Динаміка ефективності виробництва цукрових буряків і цукру в Україні [13, 14, 15]

Показники	2000	2002	2004	2005	2006	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014 % до 2000
Валовий збір, млн т	13,2	143	16,6	15,5	22,4	13,4	10,1	13,7	18,7	18,43	10,79	15,55	117,8
Собівартість коренеплодів, грн/т	114,5	140,2	136,8	168,9	167,4	204,4	299,2	409,3	378,0	338,9	353	378	330,1
Ціна реалізації коренеплодів, грн/т	121,5	128,1	135,7	177,0	186,0	218,9	409,9	478,5	516,0	397,1	466,5	494,2	408
Рівень рентабельності цукрових буряків, %	6,1	-8,6	-0,8	4,8	11,1	7,1	37,0	16,7	36,5	15,7	2,7	18,3	300
Виробництво цукру, млн т	1,55	1,43	1,79	1,90	2,57	1,57	1,27	1,55	2,33	2,14	1,26	2,05	132,2
Собівартість цукру, грн/т	1703	2105	2155	2343	2500	2880	4580	5500	6850	4866	4558	6508	382,1
Середня оптово-відпускна ціна цукру, грн/т	1797	2041	2075	2508	2560	2823	4685	5675	7200	4163	6850	8250	458,8
Рівень рентабельності цукру, %	5,5	-3,0	-3,7	7,0	2,4	-2,0	2,3	3,2	5,1	-1,5	12,3	5,6	101,8

Аналіз наведених даних (табл.) дозволяє зробити висновок, що головною особливістю ринку цукру є економічна нестабільність, чергування років із середнім рівнем урожайності й обсягами переробки цукрових буряків із роками зі значними спадами виробництва і рівня рентабельності. При цьому недосконалість механізмів ціноутворення та розподілу прибутку на всіх етапах технологічного ланцюжка виготовлення й реалізації цукру призводить до того, що учасники ланцюжка змушені реалізовувати продукцію за цінами, нижчими за собівартість її виробництва, і працювати з низьким рівнем рентабельності або в умовах збитковості функціонування (рис. 2, табл.).

Результати проведених досліджень також свідчать про те, що у переробних галузях АПК сформувались і функціонують вертикально-інтегровані об'єднання, які виступали й продовжують виступати як штучні монополісти, створюючи лобістський тиск на державну політику цін. Наприклад, у цукровій галузі три підприємства виробляють 46,37 % від загального виробництва цукру в країні («Астарта-Київ» — 22,41 %, «Радехівський цукор» — 13,37 %, «Агропродінвест» — 10,59 % відповідно) [13, 14, 16]

Висновки

Отже, ключовими суперечностями та факторами, що супроводжують і впливають на процес ціноутворення на харчові продукти в конкурентоформуючому середовищі ринку цукру в Україні, є:

- самоусунення держави від координації обсягів виробництва, регулювання, встановлення й підтримки цін, від удосконалення цінових пропорцій і механізму ціноутворення для підприємств усіх сфер АПК і торгівлі призводило і призводить до різких стрибків цін. Існуючі нині системи ціноутворення, податкової політики, кредитування та інвестування АПК, а також модель захисту внутрішнього ринку України від несприятливої цінової кон'юнктури на світовому продовольчому ринку та цінових коливань є неефективними в умовах відкритої ринкової економіки;

- недостатній техніко-технологічний рівень виробництва цукру, відсутність ефективного механізму державного протекціонізму й організованих каналів збуту вітчизняного цукру на світовому ринку призводить до дисбалансу попиту та пропозиції цукрових буряків і цукру на внутрішньому ринку, посилює тенденцію до зміни структури виробництва в сільському господарстві, в результаті чого скорочуються пропозиції аграрної сировини для переробних підприємств та з'являються ресурсні і продуктові дисбаланси;

- суттєві цінові диспропорції, порушення умов рівної прибутковості всередині технологічного ланцюжку виробництва і реалізації цукру призводять до неможливості модернізації підприємств і, як наслідок, до збільшення виробничих витрат в окремих ланках ланцюжку та до зниження продуктивності й ефективності діяльності підприємств;

- відсутність дієвої системи контролю якості й безпечності цукру бар'єром, який перешкоджає збільшенню обсягів його експорту на світовий ринок і призводить до штучного перевиробництва цукру, зростання його пропозиції на внутрішньому ринку та коливання цін;

- валютні ризики, пов'язані з придбанням імпортних техніки, технологій, обладнання, витратних матеріалів, комплектуючих, запчастин, насіння, засо-

бів захисту рослин тощо, при девальвації національної валюти призводять до значного збільшення витрат на виробництво цукру та ціни, зниження його конкурентоспроможності на світовому ринку;

- посилення глобалізації світового продовольчого ринку призводить до визначення низьких витрат як важливого джерела конкурентних переваг, що, у свою чергу, робить конкуренцію з боку ринків із низькими витратами й цінову конкуренцію одними з ключових зовнішньоекономічних ризиків підприємств цукробурякового підкомплексу АПК України. При цьому низький рівень конкурентоспроможності цукру та цукрозаводів не дозволяє компенсувати втрати від зменшення попиту на внутрішньому ринку збільшенням обсягів реалізації на світовому ринку.

Література

1. Бондар В.С. Тенденції цін світового ринку цукру і їх вплив на внутрішній ринок України [Електронний ресурс] / В.С. Бондар, С.Ю. Андрущенко // Цукрові буряки. — 2010. — № 5 (77). — Режим доступу: <http://www.sugarbeet.org.ua/node/83>.
2. Ємцев В.І. Проблеми розвитку конкурентоспроможності структурних складових цукробурякового підкомплексу АПК України / В.І. Ємцев // Сучасні парадигми розвитку конкурентоспроможного агропромислового виробництва: [колективна монографія] / Під ред. д.е.н., професора Ю.О. Нестерчук. — Умань: ВПЦ «Візаві», 2013. — С. 104—111.
3. Ємцев В.І. Забезпечення конкурентоспроможності підприємств цукробурякового підкомплексу в умовах конкурентного середовища: [монографія] / В.І. Ємцев. — К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2013. — 477 с.
4. Коденська М.Ю. Міжгалузеві відносини в цукробуряковому виробництві / М.Ю. Коденська // Економіка АПК. — 1996. — № 10—12.
5. Нів'євський О. Давальницька переробка цукру-сирцю — виважена політика? / О. Нів'євський, А. Кузнецова, С. Кандул, Х. Штрубенхофф // Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. — К., 2011. — 25 с.
6. Нормативні витрати, ціни, баланси сільськогосподарської продукції в Україні та країнах світу / [О.М. Шпичак, Ю.Я. Гапусенко, С.Л. Стасіневич та ін.]; за ред. О.М. Шпичака, Ю.Я. Гапусенка. — К.: ННЦ «ІАЕ», 2006. — 693 с.
7. Месель-Веселяк М.Я. Організаційно-економічне вдосконалення роботи цукробурякового підкомплексу України / М.Я. Месель-Веселяк, М.М. Ярчук // Економіка АПК. — 2013. — № 2. — С. 3—8.
8. Засць О.С. Ринок цукру в Україні. Проблеми створення, функціонування та розвитку / О.С. Засць. — 2-ге вид. — К.: Наук. думка, 2003. — 385 с.
9. Пархоменко Л.М. Цінова ситуація та вплив держави на ціноутворення на ринку цукру України. / Л.М. Пархоменко // Ефективна економіка. — 2013. — № 12. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2592>.
10. Пасхавер Б.І. Аграрне ціноутворення: вимоги і можливості вдосконалення / Б.І. Пасхавер // Економіка АПК. — 2011. — № 2. — С. 147—150.
11. Шпичак О.М. Ціноутворення в процесі реформування агропромислового комплексу України (1990—2001 рр.) / За ред. О.М. Шпичака. — К.: ІАЕ УААН, 2002. — 499 с.
12. Фурса А.В. Ціноутворення на цукросировину в умовах формування ринкових відносин / А.В. Фурса // Економіка АПК. — 2000. — № 7. — С. 87—89.
13. Ярчук М.М. Аналітична інформація про підсумки роботи Національної асоціації цукровиків України в 2014 р. / М.М. Ярчук // Матеріали науково-технічної конф. Цукровиків України «Конкурентоспроможність українського цукру на національному та світовому ринку». — К.: Цукор України, 2015. — С. 9—31.
14. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2014 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

15. *Статистичний збірник «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України за 2014»* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

16. *TOP-20 переробників агропродукції* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://latifundist.com/rating/top-20-pererabotchikov-molochnoj-produktsii>.

17. *Світові ціни на цукор* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/ru>.

КЛЮЧЕВЫЕ ПРОТИВОРЕЧИЯ ПРОЦЕССА ЦЕНООБРАЗОВАНИЯ НА ОТЕЧЕСТВЕННОМ РЫНКЕ САХАРА

В.И. Емцев, Г.Ф. Емцева

Национальный университет пищевых технологий

В статье выявлены основные противоречия процесса ценообразования в существующих условиях функционирования национального рынка сахара и конкурентоформирующей среды. Определено, что главными факторами, которые влияют на формирование цен на рынке сахара, являются: самоустранение государства от регулирования, установления и поддержки цен, ценовых пропорций на продукцию разных сфер АПК, усиление тенденций к изменению структуры производства в сельском хозяйстве, дисбаланс спроса и предложения сахарной свеклы и сахара, отсутствие действенной системы контроля качества и безопасности сахара, а также организованных каналов сбыта отечественного сахара, валютные риски и т.п.

Ключевые слова: *цена, ценообразование, сахар, дисбаланс, качество, конкурентоспособность.*